

**ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ
АВЛИГЫН ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛЛИЙН 2019 ОНЫ СУДАЛГААНЫ
ТАЙЛАН**

Улаанбаатар хот

2019 он

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ.....	5
НЭГ. 2018 ОНЫ ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШИН	7
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД.....	7
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ЦАР ХҮРЭЭ	8
Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ	8
Дэд үзүүлэлт 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШНИЙ ӨӨРЧЛӨЛТ	9
Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГА ДАХЬ АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ	9
Дэд үзүүлэлт 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ	10
Дэд үзүүлэлт 5. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН НӨЛӨӨЛӨЛ, ЧИГЛЭЛ	11
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХЭЛБЭР.....	12
Дэд үзүүлэлт 1. ХЭЭЛ ХАХУУЛИЙН ХЭЛБЭР	12
Дэд үзүүлэлт 2. ХУУЛЬ БУС НӨЛӨӨЛЛИЙН ХЭЛБЭР	13
Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГА, УЛС ТӨРИЙН НАМ/ БҮЛЭГЛЭЛ, УЛС ТӨР, БИЗНЕС, ГЭМТ ХЭРГИЙН БҮЛЭГЛЭЛҮҮДИЙН ХАРИЛЦАА, ХАМААРАЛ	15
Дэд үзүүлэлт 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХЭЛБЭР	16
Дэд үзүүлэлт 5. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ХЭЭЛ ХАХУУЛЬ ӨГӨХ, АВАХ АРГА.....	17
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ.....	18
Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГАД НӨЛӨӨЛСӨН ХҮЧИН ЗҮЙЛС.....	18
Дэд үзүүлэлт 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ТӨРИЙН АЛБАН ДАХЬ ДУТАГДАЛ, ДОГОЛДОЛ	19
Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ХҮРЭЭЛЛҮҮДИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ	20
ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР	21
Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР.....	21
Дэд үзүүлэлт 2. АВЛИГААР ОЛСОН ХӨРӨНГИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ	22
ХОЁР. БУСАД ҮЗҮҮЛЭЛТ	23
АВЛИГЫН ЕРӨНХИЙ ТҮВШИН.....	23
АВЛИГЫН ХҮРЭЭНИЙ ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ.....	23
АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛСӨН ГОЛ ХҮЧИН ЗҮЙЛС	25

БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧДИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЯВЦАД ЗАРЦУУЛЖ БУЙ АВЛИГЫН ХЭМЖЭЭ	27
ХЭЭЛ ХАХУУЛЬД ЗАРЦУУЛСАН МӨНГӨНИЙ ХЭМЖЭЭ	27
ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	28
ГУРАВ. ШИНЖЭЭЧДИЙН ТАЛААРХ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ	29
ДҮГНЭЛТ	30

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн схем.	6
График 2. Улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин 2008-2017 онд, шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын түвшин 2018, 2019 онд.	7
График 3. Шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ.	7
График 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ.	8
График 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин.	8
График 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт.	9
График 7. Шүүх, хууль сахиулах байгууллагын авлига бусад салбар, үйл ажиллагаа руу чиглэгдсэн байдал.	11
График 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ.	12
График 9. Хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.	13
График 10. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.	14
График 11. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр.	16
График 12. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ.	17
График 13. Авлигын шалтгаан, нөхцөл.	18
График 14. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал.	20
График 15. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар.	21
График 16. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний) авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт.	22
График 17. Монголын нийгэм дэх авлигын түвшин.	23
График 18. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ.	28
График 19. Шинжээчдийн хүйс.	29
График 20. Шинжээчдийн нас.	29
График 21. Шинжээчдийн салбарын харъяалал.	29

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Салбар, хүрээ/байгууллагад авлига тархсан цар хүрээ.	9
Хүснэгт 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин.	10
Хүснэгт 3. Бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ.	15
Хүснэгт 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ.	18
Хүснэгт 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол.	19
Хүснэгт 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин.	21
Хүснэгт 7. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (%).	24
Хүснэгт 6. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (индекс).	24
Хүснэгт 8. Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлсөн гол нөхцөл байдал.	25
Хүснэгт 8. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (%).	27
Хүснэгт 9. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ /зорилгоор/, сая төгрөгөөр.	27

УДИРТГАЛ

Судалгааны үндэслэл: Авлигатай тэмцэх газар 2008 оноос хойш жил тутам “Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г зохион байгуулж судалгааны үр дүнг Мянганы хөгжлийн 9 дэх зорилтын “Авлигыг үл тэвчих уур амьсгалыг нийгмийн бүх хүрээнд бий болгох, хэвшүүлэх” 24 дүгээр зорилтын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх нэг шалгуур болгож ирсэн.

Судалгаа нь авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Мөн улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэхэд мэдээллийн чухал их сурвалж болох учиртай.

2017 он хүртэл улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийг нэг судалгааны хүрээнд судалж, нэгтгэсэн тайланг гаргаж байсан бол 2018 оноос эхлэн тус хоёр хүрээг тусд нь авч үзэж, “Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа” болон “Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г хийдэг болсон юм. Уг хоёр судалгааг “Максима Консалтинг” ХХК хоёр жил дараалан хийж гүйцэтгэв.

Судалгааны хүрээнд дараах зорилтыг тавьж зохион байгуулав.

- Авлигын талаарх төсөөлөл, хандлага, шалтгааныг тодруулах;
- Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад автагдсан байдал, цар хүрээ, авлигын хэлбэрийг авч үзэх;
- Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан, нөхцөл түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах;
- Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэмжээ, түүний хор уршиг, үр дагаврыг гаргах;
- Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хүрээн дэх авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг үнэлүүлэх, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах зэрэг болно.

Судалгааны арга зүй: “Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа”-г тоон болон чанарын судалгааны аргаар хийж явуулсан. Ингэхдээ нийтийн алба (шүүх, хууль сахиулах салбараас бусад), шүүх, хууль сахиулах салбар, хэвлэл мэдээллийн салбар, улс төрийн нам, иргэний нийгмийн байгууллага, Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй олон улсын байгууллага, бодлогын судалгаа, олон нийтийн санал бодлын судалгаа, бизнесийн салбар, иргэдийн төлөөллийг ижил тэнцүү оролцуулан нийт 66 шинжээчийг хамруулсан.

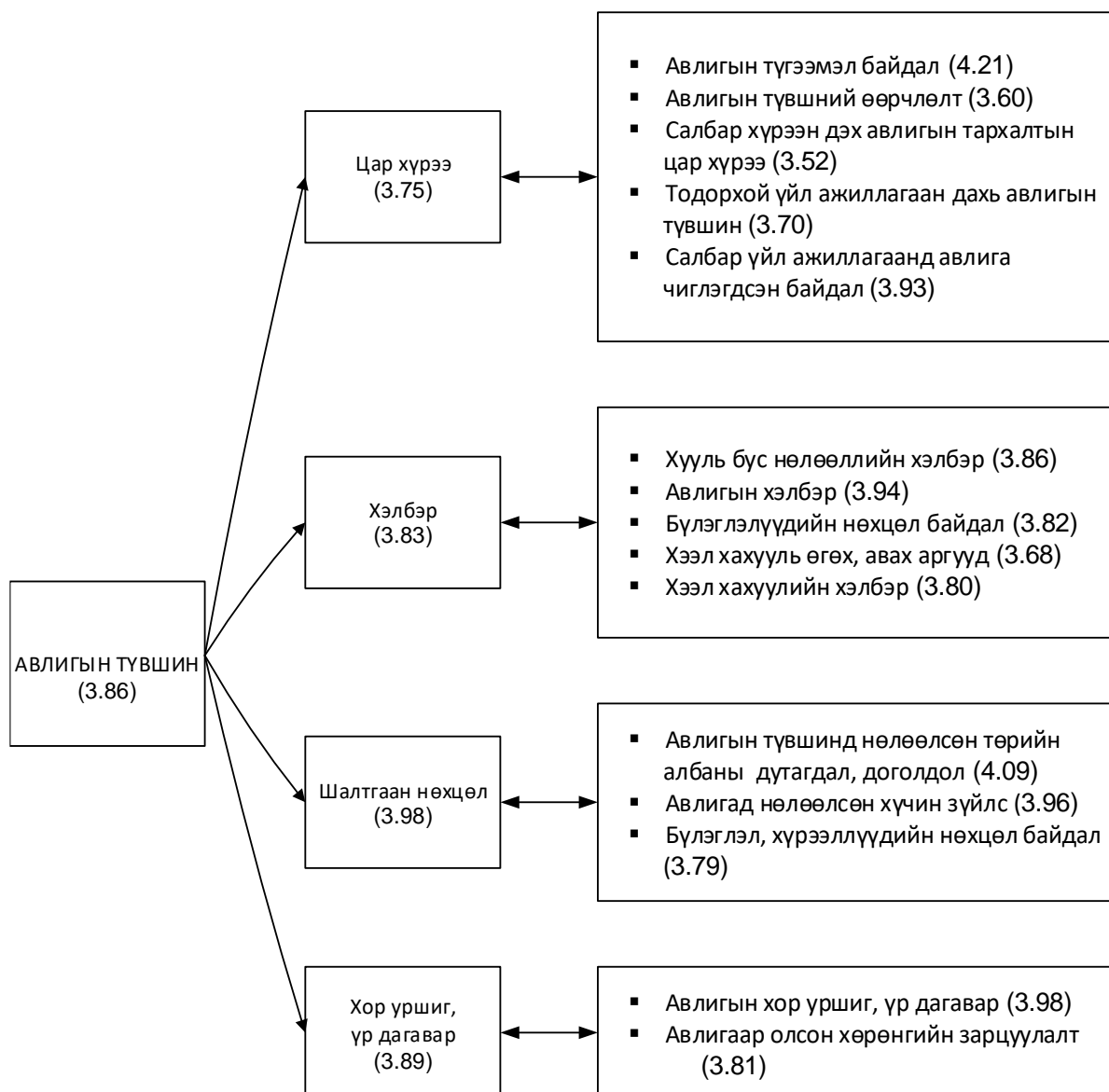
Тоон судалгааны мэдээллийг цуглуулахдаа нүүр тулсан ярилцлагын асуулгын аргыг ашигласан ба шинжээчдээр асуулт бүрийг “1-ээс 5” гэсэн баллаар үнэлүүлэн тооцоолсон. Баллын үнэлгээ буурах тусам эерэг утгыг илэрхийлж байгаа бол баллын үнэлгээ өсөх тусам сөрөг утгыг илэрхийлдэг.

Өмнө нь дан тоон судалгааны аргыг ашигладаг байсан бол 2018 оноос эхлэн чанарын судалгааны аргыг нэмэлтээр нэвтрүүлж эхэлсэн ба ингэхдээ фокус бүлгийн хэлэлцүүлгийн аргыг ашигласан бөгөөд 6 удаагийн хэлэлцүүлэгт нийт 48 шинжээчийг оролцуулан судалгааны асуултуудыг дэлгэрүүлж, гүнзгийрүүлж хэлэлцсэн. Харин 2019 оны судалгааны хүрээнд фокус бүлгийн хэлэлцүүлгийн оронд чанарын судалгааны

экспертийн ярилцлагын аргыг ашиглаж, дээр дурдсан найман салбараас нийт 10 эксперттэй дэлгэрэнгүй ярилцсан. Экспертийн ярилцлагын судалгааны товч дүнг тус тайлангийн дүгнэлтэнд тусгасан болно.

2018 онд судалгааны мэдээлэлд шинжилгээ хийхдээ боломжтой тохиодолд “Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн 2017 оны судалгаа”-наас шүүх, хууль хяналтын байгууллагатай холбогдолтой тоо баримтыг салган шинээр тусд нь тооцоолж 2018 оны үзүүлэлттэй харьцуулан шинжилж, гарсан өөрчлөлт, үр дүнг тогтоож байсан. Бусад боломжгүй тохиодолд ямар нэгэн өөрчлөлтийг тогтоох бус гагцхүү баримжаалах зориулттай 2018 оны үзүүлэлтийг 2017 оны улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын нэгтгэсэн дүнтэй зэрэгцүүлэн толилуулж байсан. Харин 2019 оны судалгаанаас эхлэн ижил аргачлалаар хийгдсэн, харьцуулагдах бүрэн боломжтой 2018 оны дата дээр суурилан харьцуулж дүн шинжилгээ хийх боломжтой боллоо.

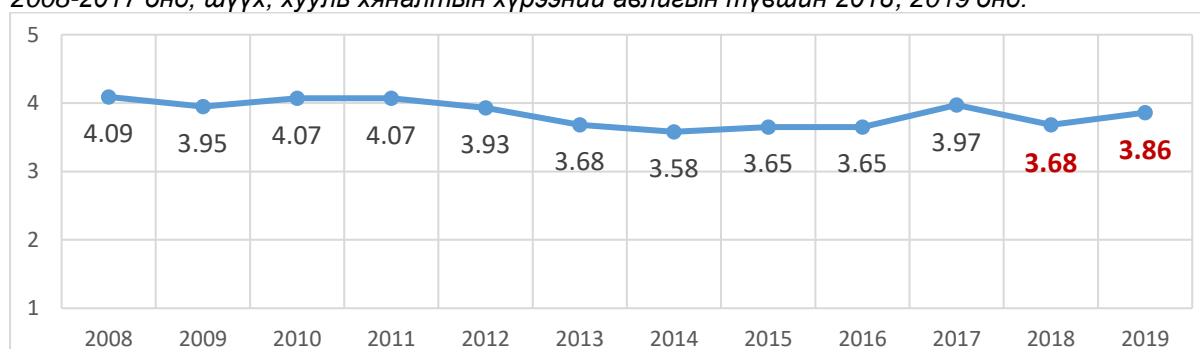
График 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн схем.

НЭГ. 2018 ОНЫ ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШИН

Судалгааны үр дүнд 2019 онд шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс 3.86 гарлаа. Өмнөх оны үзүүлэлттэй харьцуулахад 0.18 пунктээр өссөн байна. Тус салбарын индексийг анх удаагаа 2018 онд гаргасан тул олон жилийн динамикийг шууд тогтоох боломжгүй. Гэхдээ баримжаалах зориулалтаар өмнөх жилүүдэд нэгтгэсэн байдлаар гаргаж байсан улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индексийг авч үзэхэд 2008-2017 онуудад 3.58-аас 4.09-ийн хооронд хэлбэлзэн 3.86 гэсэн дундажтай байв. Түүнчлэн ижил аргачлалаар тусд нь хийгдэх болсон 2018 болон 2019 оны улс төрийн хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс тус бүр 3.93 болон 4.08 гарсан болно.

График 2. Улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин 2008-2017 онд, шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын түвшин 2018, 2019 онд.

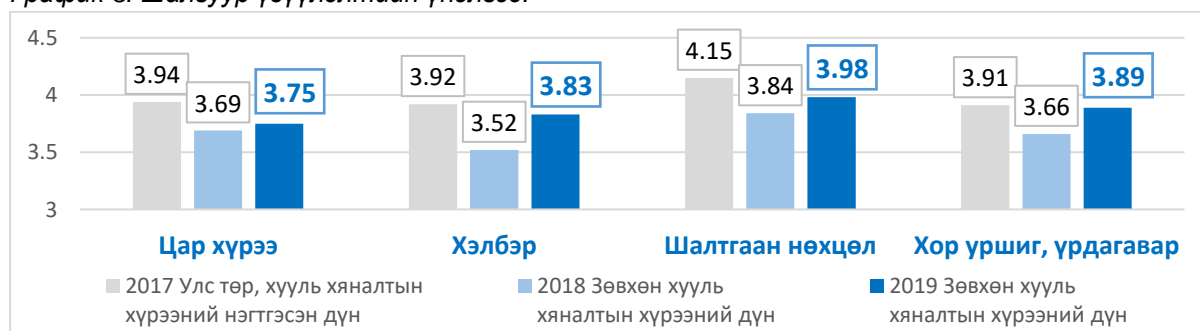

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинг тогтоохдоо дараах үндсэн дөрвөн шалгуур үзүүлэлтийг ашигласан: цар хүрээ, хэлбэр, шалтгаан нөхцөл, хор уршиг/үр дагавар.

Ижил аргачлалаар нэгэн зэрэг хийж явуулсан 2018 болон 2019 оны улс төрийн хүрээн дэх авлигын төсөөллийн судалгаа болон 2017 оны жилийн улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх судалгаанаас салгаж тооцоолж болох шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үзүүлэлттэй харьцуулахад энэ салбарт улс төрийн хүрээнээс арай бага авлигын үнэлгээ өгдөг хандлага ажиглагдаж байгаа юм. Тухайлбал энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлтээс шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үндсэн шалгууруудын үзүүлэлт 0.09-0.38 пунктээр бага байгаа бол 2018 онд 0.15-0.30 пунктээр бага байлаа.

График 3. Шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ.

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ЦАР ХҮРЭЭ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ 3.75 гарч өмнөх оныхоос үл ялих 0.06-аар өссөн байна. Харин энэ оны улс төрийн хүрээний авлигын цар хүрээний үнэлгээ 4.13 гарсан.

Цар хүрээний үнэлгээг 5 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлох бөгөөд дүнг доорх график 4-т харуулав. Индексээс гадна чанарын хувьд дэд үзүүлэлт бүрийн хувьд хэр өндөр үнэлгээ өгснийг “их” болон “маш их” үнэлгээний нийлбэрээр харуулахад (хаалтанд 2018 он үзүүлэлтийг харуулав):

1. Авлигын түгээмэл байдал 72.7% (75.8%),
2. Авлигын түвшний өөрчлөлт 33.3% (42.2%),
3. Авлигын цар хүрээ салбар, хүрээ/байгууллагаар дундаж 39.6% (46.3%),
4. Авлигын түвшин тодорхой үйл ажиллагааны төрлөөр дундаж 43.2% (36.7%),
5. Авлигын чиглэглэгдсэн байдлаар 59.5% (59.0%) гарлаа.

График 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ.

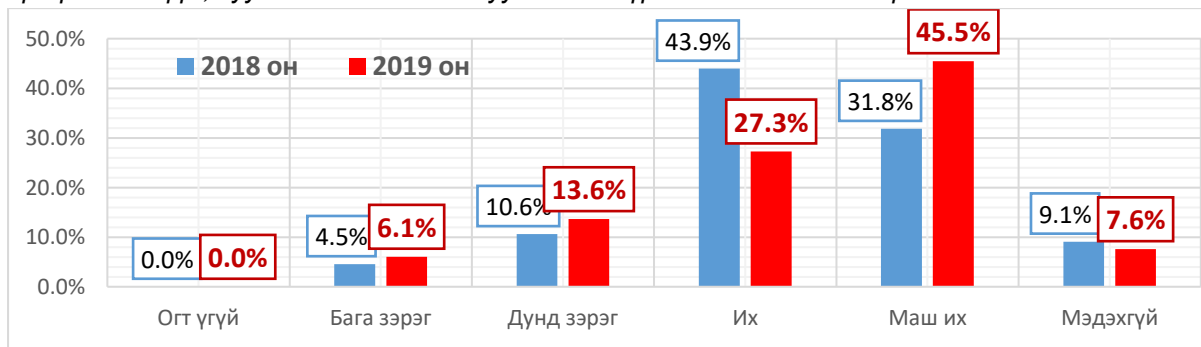

Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдлын үнэлгээ 4.21 гарлаа (+ 0.08 пункт: 2018 онд 4.13). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний авлигын түгээмэл байдлын үнэлгээ 4.32 гарч, 2017 оны нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.18 байв.

Хувиар авч үзвэл шинжээчдийн 72.8% нь тус салбарт авлига “их” болон “маш их” хэмжээнд түгээмэл гэж үнэлсэн (улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 83.3%).

График 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин.

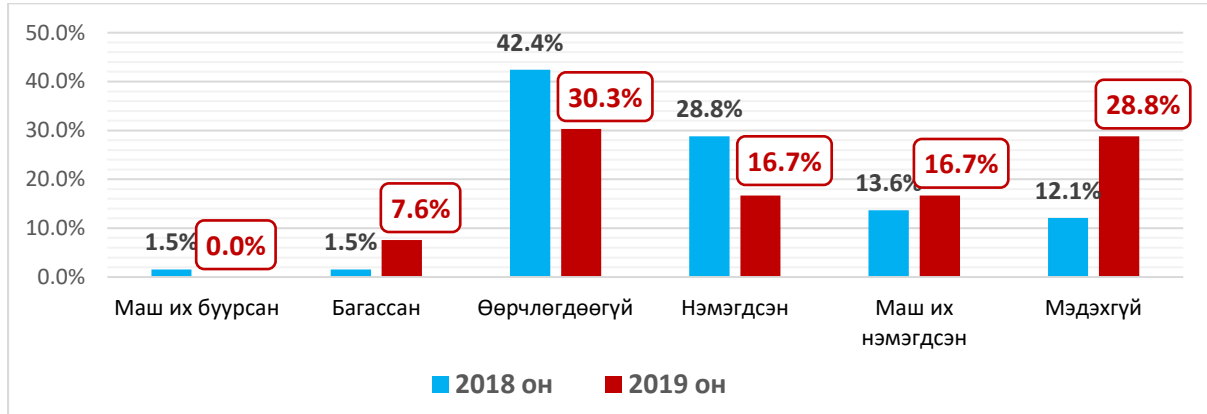

Дэд үзүүлэлт 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТҮВШНИЙ ӨӨРЧЛӨЛТ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлтийн үнэлгээ 3.60 (+ 0.01: 2018 онд 3.59) гарлаа. Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний авлигын түвшний өөрчлөлтийн үнэлгээ 3.69 гарсан. Харин 2017 оны улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.59 байсан.

Хувиар авч үзвэл шинжээчдийн 33.4% нь тус салбарт авлига их, бага ямар нэг хэмжээнд нэмэгдсэн гэж үнэлсэн (улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 56.1%).

График 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт.

Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГА ДАХЬ АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллага тус бүр дэх авлигын тархалтын цар хүрээний үнэлгээ 3.52 пункттэй өмнөх оны үзүүлэлтээс 0.05 пунктээр буурсан үзүүлэлттэй гарлаа. Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний авлигын түгээмэл байдлын үнэлгээ 3.92 гарсан бол 2017 оны шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үзүүлэлт 3.86 байв.

Хувиар авч үзвэл салбар, байгууллагуудын авлига “их” болон “маш их” тархмал гэсэн үнэлгээний дундаж 39.6% байгаа ч хоорондоо их зөрүүтэй үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 1. Салбар, хүрээ/байгууллагад авлига тархсан цар хүрээ.

	Байгууллага	2018	2019	Өөрчлөлт	“Их/маш их” тархсан
1	Шүүх	3.97	4.07	+ 0.10	68.2%
2	Прокурор	4.02	4.05	+ 0.03	68.2%
3	Цагдаагийн байгууллага	3.68	3.64	- 0.03	51.5%
4	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага	3.54	3.51	- 0.03	42.4%
5	Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний газар	3.42	3.50	+ 0.08	34.8%
6	Шүүхийн шинжилгээний байгууллага	3.50	3.38	- 0.12	34.8%
7	Тагнуулын байгууллага	3.43	3.32	- 0.10	24.2%
8	Авлигатай тэмцэх байгууллага	3.53	3.14	- 0.39	21.2%
9	Хил хамгаалах байгууллага	3.05	2.76	- 0.28	10.6%
10	Дотоодын цэрэг ¹	-	-	-	-
	Нийт	3.57	3.52	-0.05	-

¹ Дотоодын цэргийн хувьд үнэлгээнд мэдэхгүй хувь хэт өндөр байсан тул үнэлгээг нь гаргаагүй болно.

Дэд үзүүлэлт 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ АВЛИГЫН ТАРХАЛТЫН ЦАР ХҮРЭЭ

Авлига тархсан байдлыг байгууллагуудаас гадна тэдгээрийн явуулдаг тодорхой үйл ажиллагааны хүрээгээр үнэлүүлэхэд 3.70 гарсан (+ 0.26: 2018 онд 3.44). Харин энэ оны улс төрийн хүрээний энэ үзүүлэлт 4.37 гарсан байна. Үнэлгээг тухайн салбарын үндсэн 10 үйл ажиллагааны хүрээнд гаргасан.

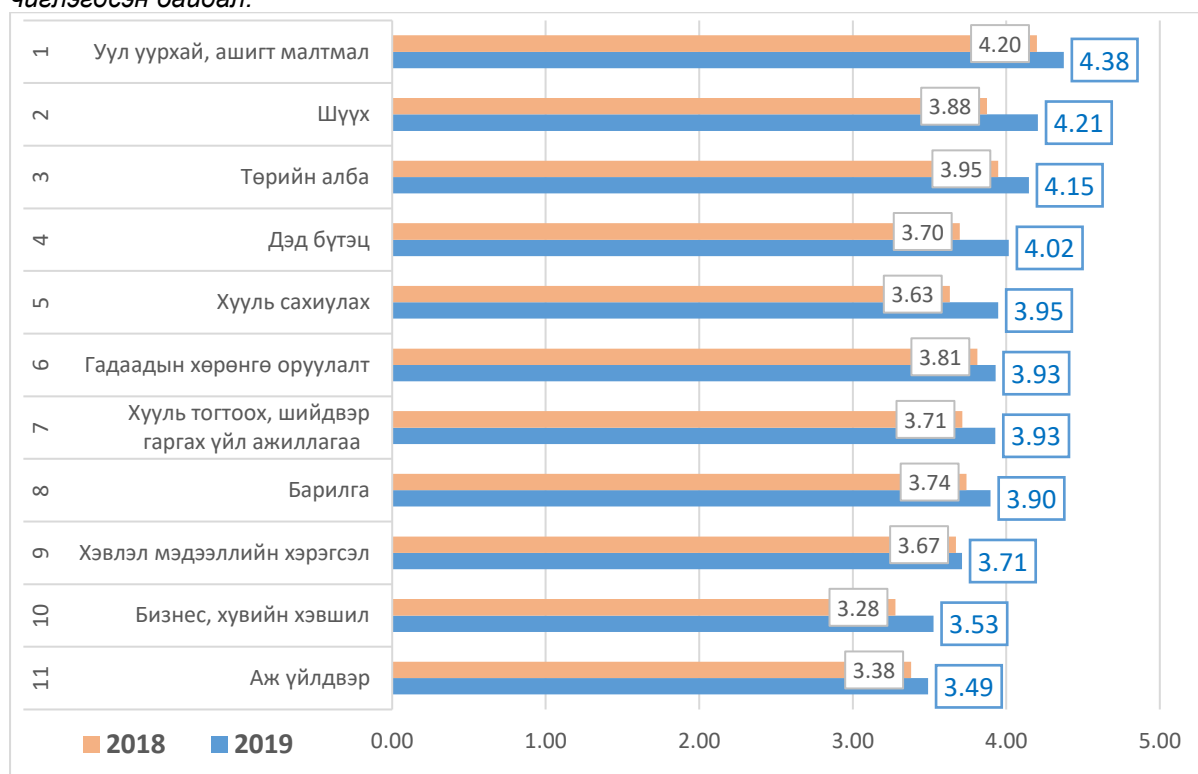
Хүснэгт 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин.

	Шүүх, хууль сахулах үйл ажиллагаа	2018	2019	Өөрчлөлт
1	Прокурорын хяналт	3.82	4.02	+ 0.20
2	Эрүүгийн хэрэг шүүхэд таслан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.71	3.95	+ 0.24
3	Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.62	3.93	+ 0.31
4	Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаа	3.85	3.80	- 0.05
5	Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.40	3.80	+ 0.40
6	Шүүхийн шинжилгээний ажиллагаа	3.53	3.71	+ 0.17
7	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа	3.30	3.70	+ 0.40
8	Иргэний харьяалал, шилжилт, хөдөлгөөний бүртгэл	3.42	3.64	+ 0.22
9	Хил хамгаалах ажиллагаа	2.85	3.03	+ 0.18
10	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах ажиллагаа	2.87	2.95	+ 0.08
	Нийт индекс	3.44	3.70	+ 0.26

Дэд үзүүлэлт 5. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН НӨЛӨӨЛӨЛ, ЧИГЛЭЛ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлига бусад салбар, хүрээний үйл ажиллагаа руу хэр чиглэж байгаа буюу нөлөөллийн (авлигын чиглэл буюу аль салбар, үйл ажиллагаатай хэр холбогдсон байдал) үнэлгээний үзүүлэлт 3.93 (+ 021: 2018 онд 3.72) гарлаа. Харьцуулахад энэ оны улс төрийн авлигын тус шалгуурын үзүүлэлт 4.12 гарсан байна.

График 7. Шүүх, хууль сахиулах байгууллагын авлига бусад салбар, үйл ажиллагаа руу чиглэгдсэн байдал.

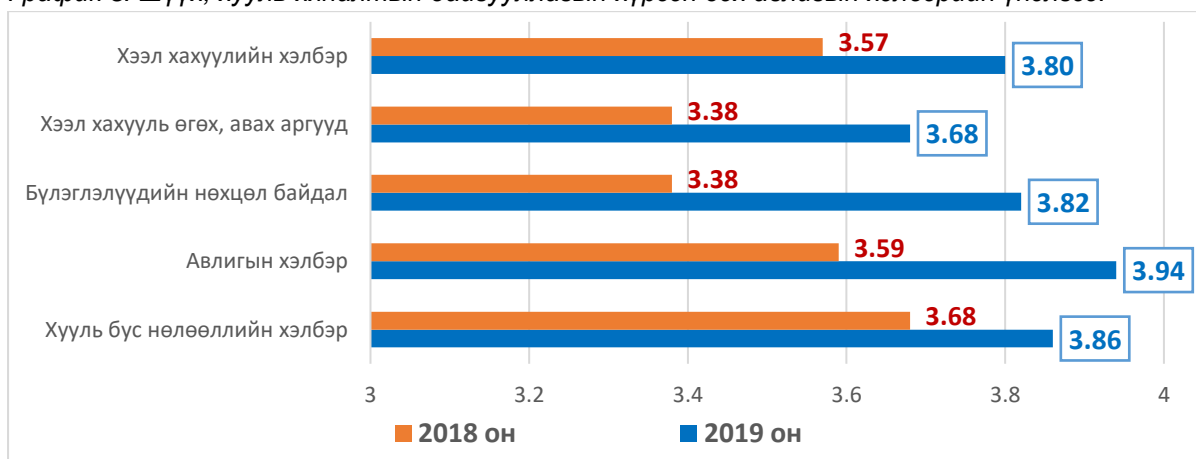

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХЭЛБЭР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ 3.83 гарлаа (+ 0.31; 2018 онд: 3.52). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний авлигын хэлбэрийн үнэлгээ 4.04 гарсан бол 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.81 гарч байсан байна.

Цар хүрээний үнэлгээг хээл хахуулийн хэлбэр, хээл хахууль өгөх, авах арга, бүлэглэлүүдийн харилцаа холбоо, авлигын хэлбэр болон хууль бус нөлөөллийн хэлбэр гэсэн 5 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлүүлж гаргасан.

График 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ.

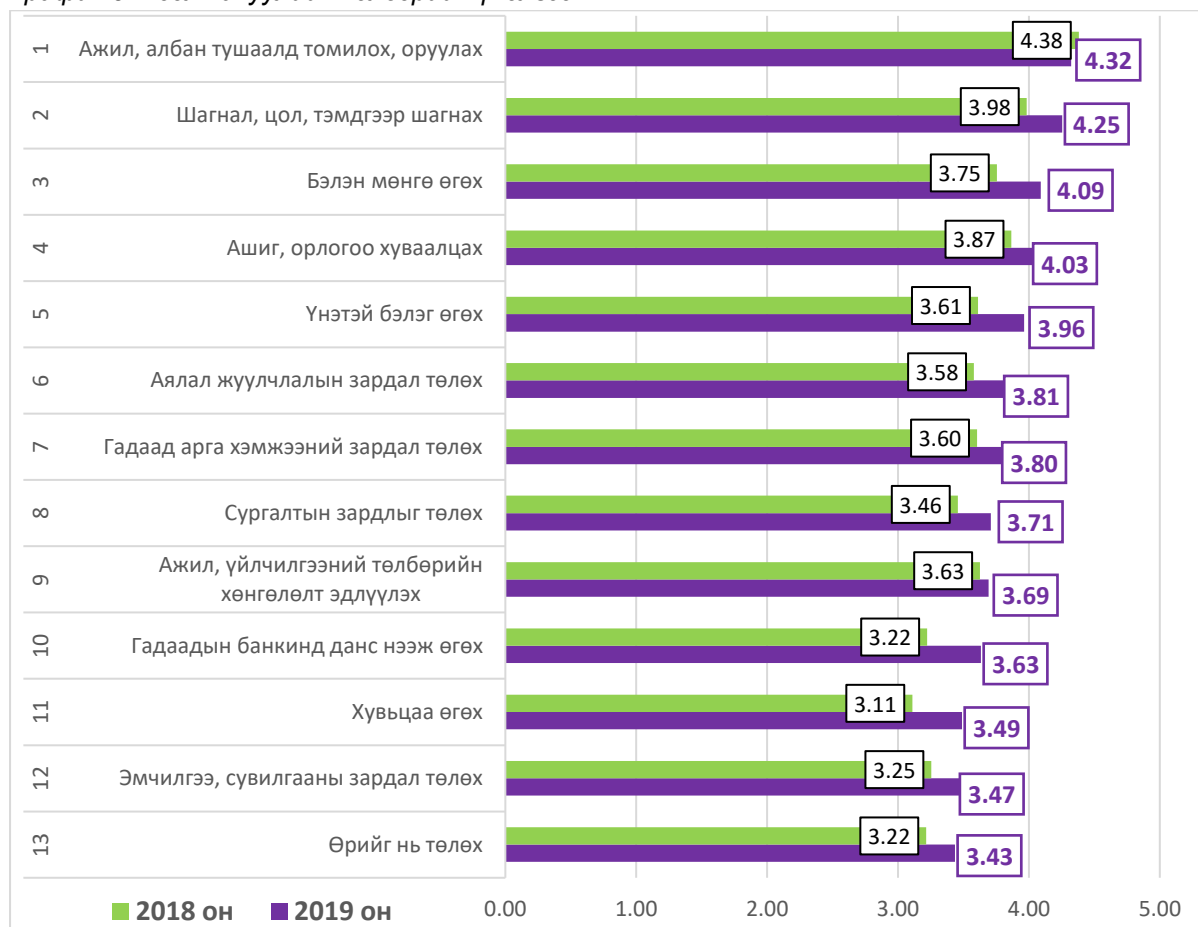
Дэд үзүүлэлт 1. ХЭЭЛ ХАХУУЛИЙН ХЭЛБЭР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ 3.80 гарлаа (+ 0.23; 2018 онд 3.57). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний ижил шалгуурын үнэлгээ 3.84 гарсан байна. Харин 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.69 гарч байжээ.

Хээл хахуулийн олон хэлбэр байгаагаас хамгийн түгээмэл гэж үзсэн дараах 13 хэлбэрийг сонгон үнэлүүлсэн (зураг 9). Өндөр үзүүлэлттэй гарсан хэлбэрүүдийн үзүүлэлтийн тодруулах үүднээс тэдгээрийн “их” болон “маш их” үнэлгээний нийлбэрийг харуулбал,

- ажил албан тушаалд томилох, оруулах 66.7%,
- шагнал, цол, тэмдгээр шагнах 65.2%,
- бэлэн мөнгө өгөх 63.6%,
- үнэтэй бэлэг өгөх 59.1%
- ашиг, орлого хуваалцах 47.0%-тай байна.

График 9. Хээл хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.

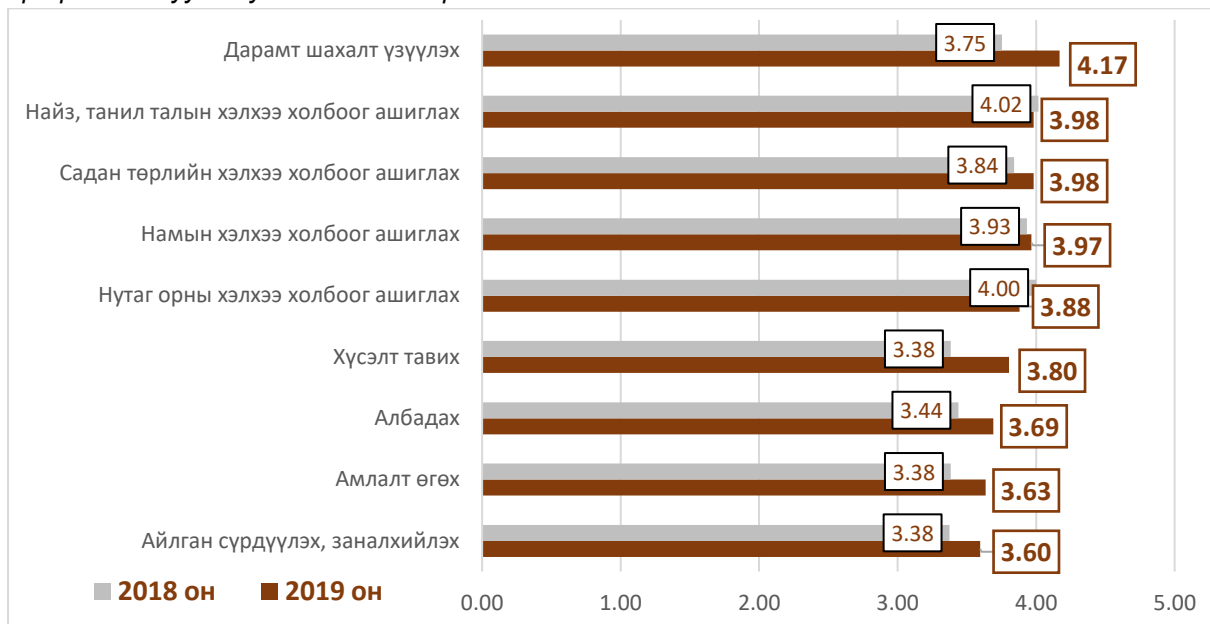
Дэд үзүүлэлт 2. ХУУЛЬ БУС НӨЛӨӨЛЛИЙН ХЭЛБЭР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хувийн зорилгоор төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд нөлөөлөх нөлөөллийн үнэлгээ нь 3.86 гарлаа (+ 0.18; 2018 онд: 3.68). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний ижил шалгуурын үнэлгээ 4.12 гарсан байна. Харин 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.94 гарч байжээ.

Хууль бус нөлөөллийн түгээмэл дараах 9 хэлбэрийг сонгон үнэлүүлсэн. Үзүүлэлтийн тодруулах үүднээс тэдгээрийн “их” болон “маш их” үнэлгээний нийлбэрийг харуулбал,

- Дарамт шахалт үзүүлэх 72.7%,
- Найз, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах 65.2%,
- Намын хэлхээ холбоог ашиглах 65.2%,
- Садан төрлийн хэлхээ холбоог ашиглах 65.2%,
- Нутаг орны хэлхээ холбоог ашиглах 57.6%,
- Хүсэлт тавих 51.5%,
- Албадах 51.5%,
- Айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх 48.5%,
- Амлалт өгөх 48.5%-тай байна.

График 10. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.

**Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГА, УЛС ТӨРИЙН НАМ/
БҮЛЭГЛЭЛ, УЛС ТӨР, БИЗНЕС, ГЭМТ ХЭРГИЙН БҮЛЭГЛЭЛҮҮДИЙН ХАРИЛЦАА,
ХАМААРАЛ**

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын албан тушаалтнууд, улс төрчид болон улс төрийн нам/бүлэглэл, гадаад дотоод бизнесийн бүлэглэл, гэмт бүлэглэлийн харилцаа, хамаарлын үнэлгээ 3.82 гарлаа (+ 0.44; 2018 онд: 3.38). Харин улс төрийн хүрээний энэ оны үзүүлэлт 3.96 гарч , 2017 оны нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.88 байсан байна.

Бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарлын 13 төрлийн нөхцөл байдлыг үнэлүүлсэн.

Хүснэгт 3. Бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ.

	Бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал	2018	2019	Өөрчлөлт
1	Хууль сахиулахын хүрээн дэх авлига илүү далд хэлбэрт шилжсэн	4.14	4.21	+ 0.07
2	Улс төрчид шүүгч/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	4.29	4.11	- 0.18
3	Улс төрчид шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан	4.45	3.95	- 0.50
4	Бизнес бүлэглэл шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан	3.93	3.66	- 0.27
5	Бизнес шүүх/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	4.03	3.65	- 0.38
6	Хууль сахиулахын байгууллагын албан тушаалтнууд бизнес бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан	3.83	3.57	- 0.25
7	Шүүх/хууль сахиулахын байгууллагын албан тушаалтнууд улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан	3.75	3.49	- 0.26
8	Хууль сахиулахын байгууллагын албан тушаалтнууд гэмт бүлэглэлийн эрхшээлд орсон	3.68	3.06	- 0.62
9	Хууль сахиулахын байгууллагын албан тушаалтнууд болон гэмт бүлэглэл нэгдсэн	3.61	3.06	- 0.56
10	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан	3.39	2.87	- 0.52
11	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан	3.46	2.85	- 0.61
12	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудтай нэгдсэн	3.28	2.85	- 0.43
13	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудтай нэгдсэн	3.19	2.55	- 0.64

Үзүүлэлтийн тодруулах үүднээс тэдгээрийн “их” болон “маш их” үнэлгээний нийлбэрийг харуулбал,

- Улс төрчид шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан 81.8%,
- Улс төрчид шүүгч/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн 77.3%,
- Хууль сахиулахын хүрээн дэх авлига илүү далд хэлбэрт шилжсэн 71.2%,
- Бизнес шүүх/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн 68.2%,
- Бизнес бүлэглэл шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан 60.6%

- Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд бизнес бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан 59.1%
- Шүүх/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан 56.1% байна.

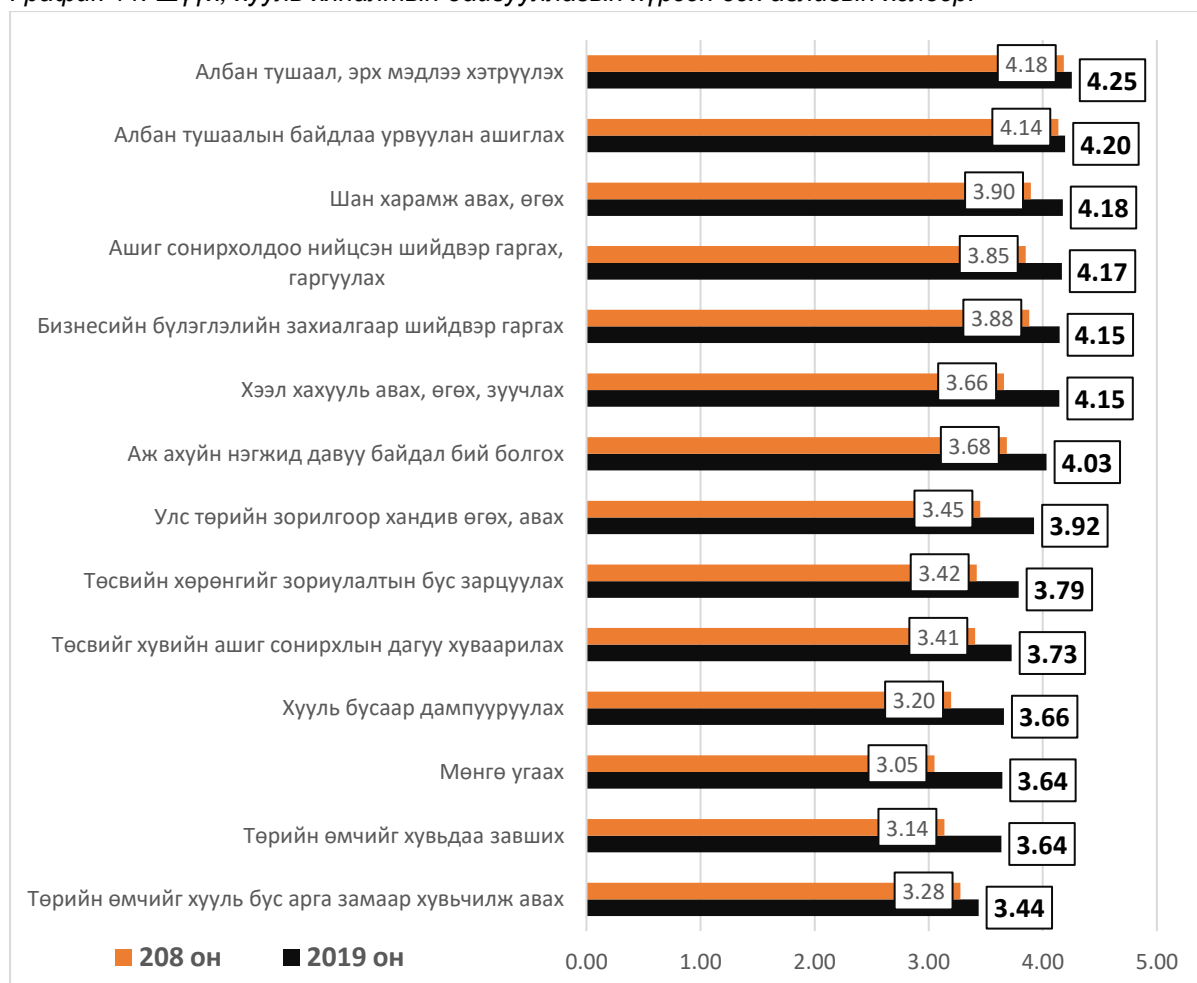
Дэд үзүүлэлт 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХЭЛБЭР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ 3.94 гарсан. (Энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 4.35, 2017 оны нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.18.)

Үүнийг хувиар тодруулбал: “их” болон “маш их” үнэлгээний нийлбэрийн дундаж 58.1.8% байхад,

- Ашиг сонирхолдоо нийцсэн шийдвэр гаргах, гаргуулах 74.2%
- Албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах 74.2%
- Албан тушаал, эрх мэдлээ хэтрүүлэх 72.7%
- Бизнесийн бүлэглэлийн захиалгаар шийдвэр гаргах 71.2%
- Аж ахуйн нэгжид давуу байдал бий болгох 69.7%
- Шан харамж авах, өгөх 65.2%
- Хээл хахууль авах, өгөх, зуучлах 63.6% байна.

График 11. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр.

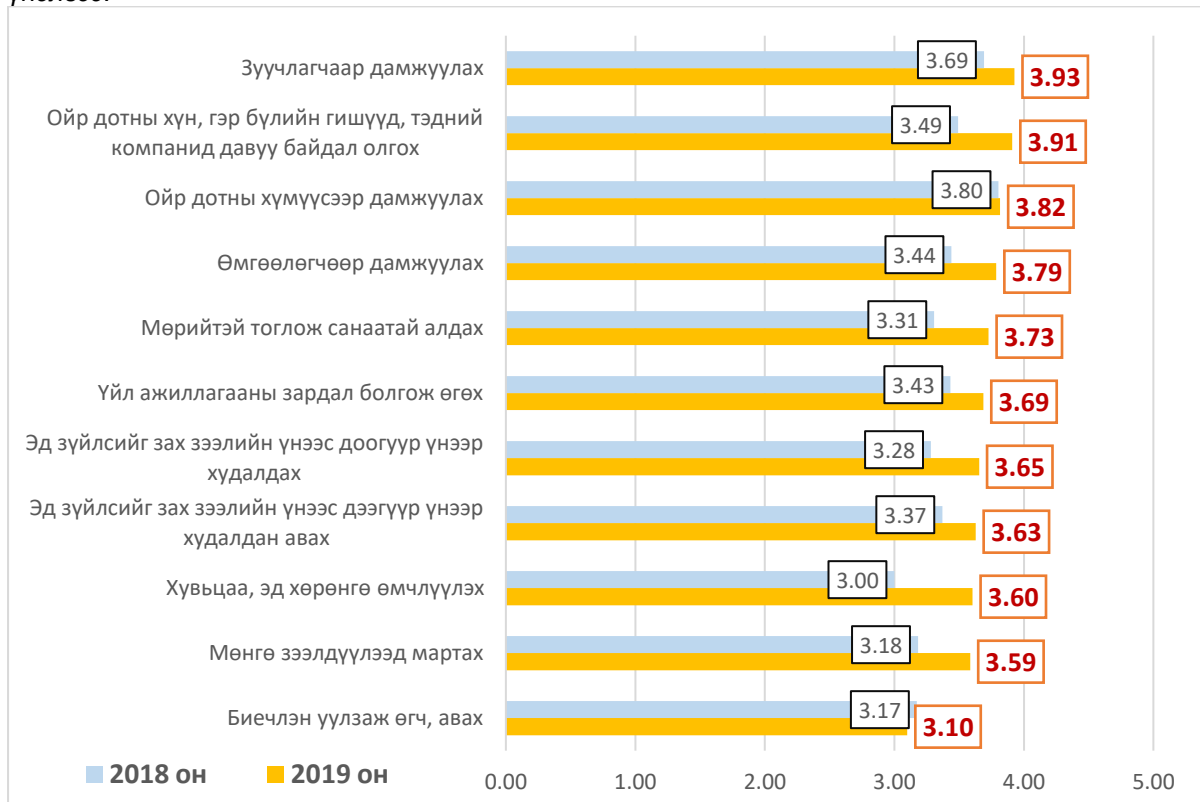

**Дэд үзүүлэлт 5. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ХЭЭЛ
ХАХУУЛЬ ӨГӨХ, АВАХ АРГА**

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудыг хэрэглэсэн байдлын үнэлгээ 3.68 гарлаа. (Энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 3.79, 2017 оны нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.81.)

Нийт 11 аргыг үнэлүүлэхэд ойр дотны хүмүүсээр дамжуулах, зуучлагчаар дамжуулах, ойр дотны хүн, гэр бүлийн гишүүд, тэдний компанид давуу байдал олгох болон өмгөөлөгчөөр дамжуулах аргууд хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг гэсэн үнэлгээ гарсан (“их” болон “маш их” гэсэн үнэлгээний нийлбэрээр 30.3-57.6%).

График 12. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ.

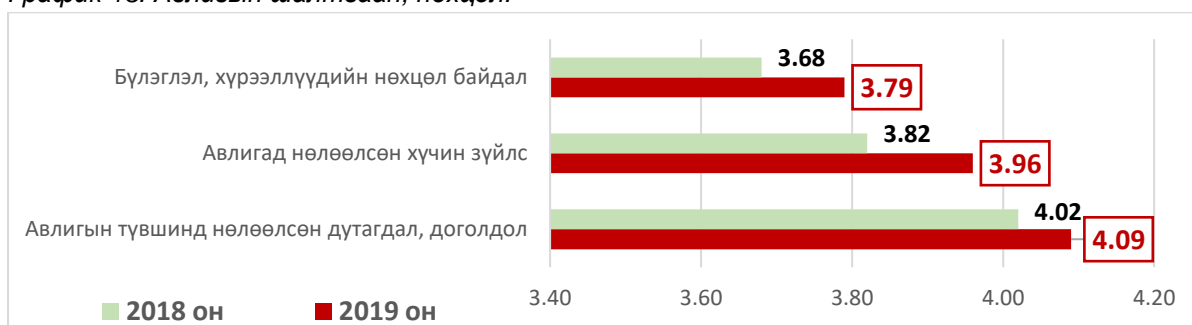

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан нөхцлийн үзүүлэлт 2019 онд 3.98 гарсан (+ 0.14; 2018 онд: 3.84). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний ижил үзүүлэлт 4.21 гарсан бол 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.15 байлаа.

Авлигын шалтгаан, нөхцөлийн үзүүлэлтийг авигад нөлөөлөх хүчин зүйлс, авлигын түвшинд нөлөөлөх (төрийн албаны) дутагдал, доголдол болон бүлэглэл, хүрээллүүдийн нөхцөл байдал гэсэн 3 дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлдог.

График 13. Авлигын шалтгаан, нөхцөл.

Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГАД НӨЛӨӨЛСӨН ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ 3.96 гарлаа (+ 0.14; 2018 онд: 3.82). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний ижил үнэлгээ 4.33 гарч, 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.25 байлаа.

Авлигад нөлөөлөх 11 хүчин зүйлсийг үнэлүүлсэн бөгөөд өндөр үнэлгээний нийлбэрээр ("их" болон "маш их" гэсэн үнэлгээ) албан тушаалын томилгоо 78.8%, хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц 69.7%-тай, бусад хүчин зүйлс 50-60% орчим гаруй байна.

Хүснэгт 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ.

	Авлигад нөлөөлөх хүчин зүйлс	2018 он	2019 он	Өөрчлөлт	"их/маш их"-ийн нийлбэр
1	Албан тушаалын томилгоо (нам дотор болон төрийн албанд)	4.31	4.31	- 0.01	78.8%
2	Хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц	3.86	4.07	- 0.21	69.7%
3	Хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.93	4.02	- 0.09	62.1%
4	Намын санхүүжилтийн механизм	3.81	3.98	- 0.17	57.6%

5	Сонгуулийн санхүүжилтийн механизм	3.75	3.97	- 0.21	63.6%
6	УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.69	3.95	- 0.26	59.1%
7	Улс төрийн хүрээн дэх бизнес бүлэглэлүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил	3.79	3.95	- 0.16	56.1%
8	Засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.75	3.93	- 0.19	62.1%
9	Сонгуулийн өнөөгийн тогтолцоо	3.86	3.84	+ 0.02	57.6%
10	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт	3.8	3.79	+ 0.01	54.5%
11	ИТХ-ын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.43	3.75	- 0.33	48.5%

Дэд үзүүлэлт 2. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ТӨРИЙН АЛБАН ДАХЬ ДУТАГДАЛ, ДОГОЛДОЛ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад төрийн албан дахь доголдол, дутагдал хэрхэн нөлөөлж буйн үнэлгээ 4.09 гарлаа (+ 0.07; 2018 онд: 4.02). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний ижил үнэлгээ 4.28 гарч, 2017 оны улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.10 байлаа.

Хүснэгт 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол.

	Хариулт	2018 он	2019 он	Өөрчлөлт
1	ТАХ-ийн ур чадвар дутмаг	4.24	4.36	+ 0.12
2	Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал	4.18	4.32	+ 0.13
3	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн доголдол	4.17	4.32	+ 0.15
4	Албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж	4.28	4.21	- 0.07
5	Хүнд суртал	4.10	4.15	+ 0.04
6	Мэдээлэл нээлттэй, ил тод бус	4.10	4.11	+ 0.01
7	Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг	4.19	4.06	- 0.12
8	Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул	4.13	4.03	- 0.10
9	Олон шат дамжлага, давхардал, хийдэл	3.98	4.02	+ 0.03
10	Төрийн үйлчилгээний хүртээмж муу	3.71	3.98	- 0.27
11	Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул	3.62	3.83	+ 0.21
12	Албан хаагчийн цалин, орон сууц, нийгмийн баталгаа хангалтгүй	3.56	3.79	+ 0.23

Дэд үзүүлэлт 3. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ ХҮРЭЭЛЛҮҮДИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх тодорхой ашиг сонирхолд хөтлөгдсөн бүлэглэл, хүрээллийн нөхцөл байдал буюу ямар төрлийн хүрээллүүд түгээмэл, нөлөөлөлтэй байгаа талаарх үнэлгээ 3.79 гарлаа (+ 11; 2018 онд 3.68). Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний үнэлгээ 3.93 гарч, 2017 улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үзүүлэлт 4.08 байлаа.

Ингэхэд өндөр үнэлгээний нийлбэрийн хувиар ч хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн нам тойрсон хүрээлэл (75.8%), хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн бизнесийн хүрээлэл (71.2%), нам дамнасан хүрээлэл (69.7%), нэг хүнийг тойрсон хүрээллүүдийн (60.6%) нөлөөлөл өндөр байна.

График 14. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх хүрээллүүдийн нөхцөл байдал.

ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ 4. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлт 3.89 (+ 0.23; 2018 онд: 3.66) гарлаа. Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 3.98 гарч, 2017 оны улс төр болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 3.91 байлаа.

Авлигын төсөөллийн индексийг тогтоох 4 дэх үндсэн шалгуур болох энэ үзүүлэлтийг авлигын хор уршиг, үр дагавар болон авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт гэсэн хоёр дэд үзүүлэлтийн хүрээнд тодорхойлдог.

График 15. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар.

Дэд үзүүлэлт 1. ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ХОР УРШИГ, ҮР ДАГАВАР

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршигийн үзүүлэлт 3.98 гарсан (+ 0.19; 2018 онд: 3.79) бол энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 4.09 гарч, 2017 оны улс төр болон шүүх, хууль хяналтын хүрээний нэгтгэсэн үзүүлэлт 4.09 гарч байсан байна.

Хүснэгт 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин.

	Авлигын сөрөг үр дагавар	2018	2019	Өөрчлөлт	"их/маш их"
1	Иргэдийн хууль сахиулах байгууллагад итгэх итгэл буурсан	4.28	4.34	+ 0.06	78.8%
2	Хуулийн хэрэгжилт суларсан	4.17	4.23	+ 0.06	74.2%
3	Ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан	4.02	4.21	+ 0.19	74.2%
4	Төрийн албаны чадавхи суларсан	4.08	4.20	+ 0.12	72.7%
5	Шударга ёс алдагдсан	4.05	4.14	+ 0.09	74.2%
6	Өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн	3.86	4.10	+ 0.23	69.7%
7	МУ-ын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан	3.65	4.08	+ 0.43	65.2%
8	Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нэмэгдсэн	3.73	4.02	+ 0.29	63.6%
9	Хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн	3.82	4.00	+ 0.18	65.2%
10	Улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан	3.48	3.95	+ 0.47	63.6%
11	Ядуурал нэмэгдсэн	3.61	3.92	+ 0.31	60.6%
12	Гэмт хэрэг нэмэгдсэн	3.69	3.77	+ 0.08	54.5%
13	Нийгмийн дэг журам алдагдсан	3.75	3.73	- 0.02	56.1%
14	Гадаадын зээл тусламжийн үр ашиг буурсан	3.56	3.68	+ 0.12	47.0%
15	Ажилгүйдэл нэмэгдсэн	3.46	3.65	+ 0.19	51.5%
16	Гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан	3.44	3.63	+ 0.18	48.5%

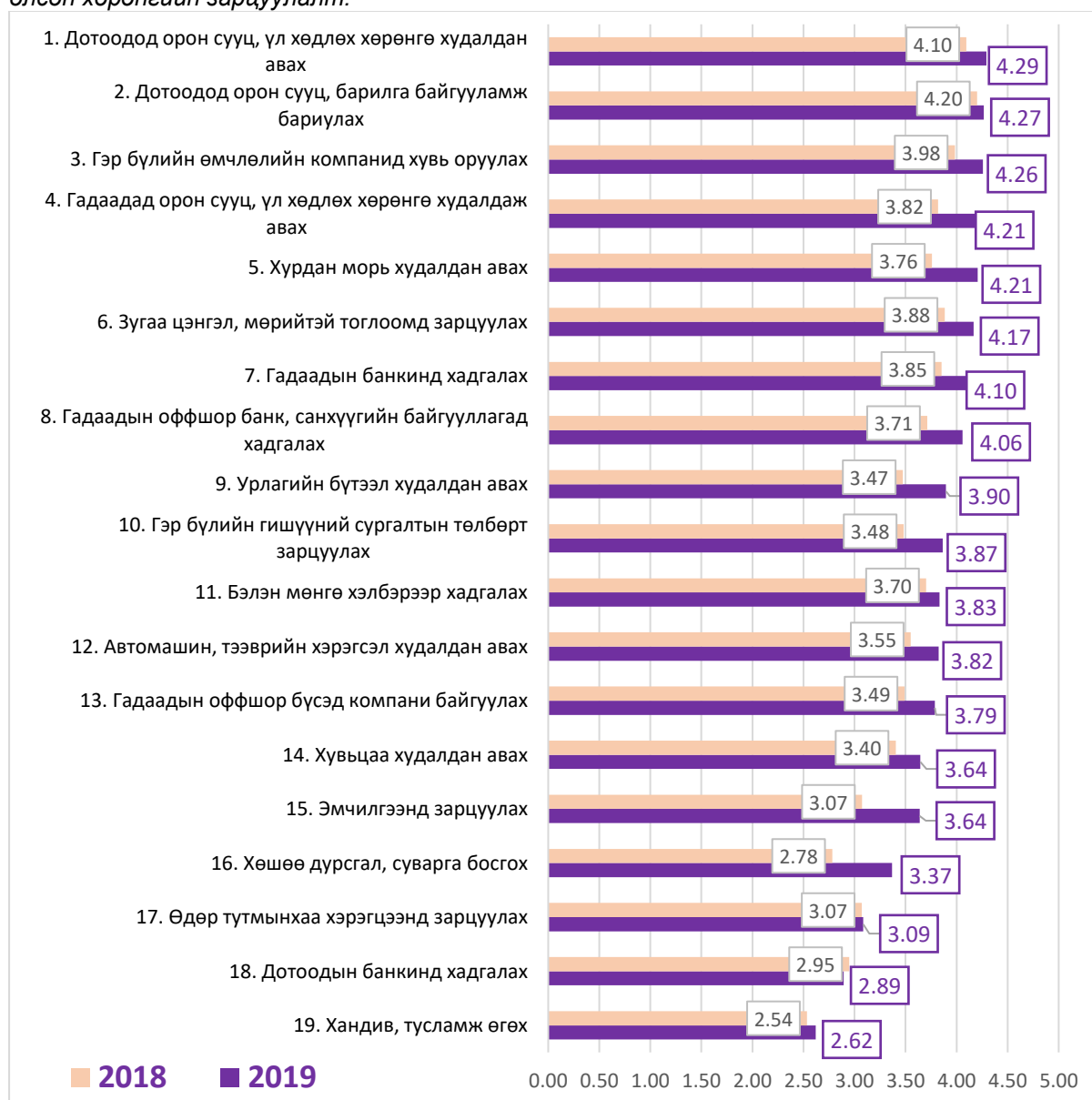
Дэд үзүүлэлт 2. АВЛИГААР ОЛСОН ХӨРӨНГИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ

Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын үнэлгээ 3.81 гарсан нь өнгөрсөн оноос 0.29 пунктээр өссөн байна (2018 оны үзүүлэлт 3.52). Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын талаар улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд нэгтгэсэн нэг асуултаар үнэлүүлсэн.

Уг үзүүлэлт хамаарах 19 дэд үзүүлэлтийн 17 үзүүлэлтийн үнэлгээ ямар нэг хэмжээнд өссөнөөс “хөшөө дурсгал, суварга босгох” (+ 0.59), “эмчилгээнд зарцуулах” (+ 0.56), “хурдан морь худалдан авах” (+ 0.45), “урлагийн бүтээл худалдан авах” (+ 0.42), “гадаадад орон сууц, үл хөдлөх хөрөнгө худалдаж авах” (+ 0.39), “гэр бүлийн гишүүний сургалтын төлбөрт зарцуулах” (+ 0.38), “гадаадын оффшор банк, санхүүгийн байгууллагад хадгалах” (+ 0.35) хэлбэрүүдийн үнэлгээ хамгийн их өссөн байна.

Харин “дотоодын банкинд хадгалах” гэсэн нэг л үзүүлэлт буурч (- 0.05), “өдөр тутмынхаа хэрэгцээд зарцуулах” гэсэн нэг л үзүүлэлт хэвээр байна (+ 0.01).

График 16. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний) авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт.

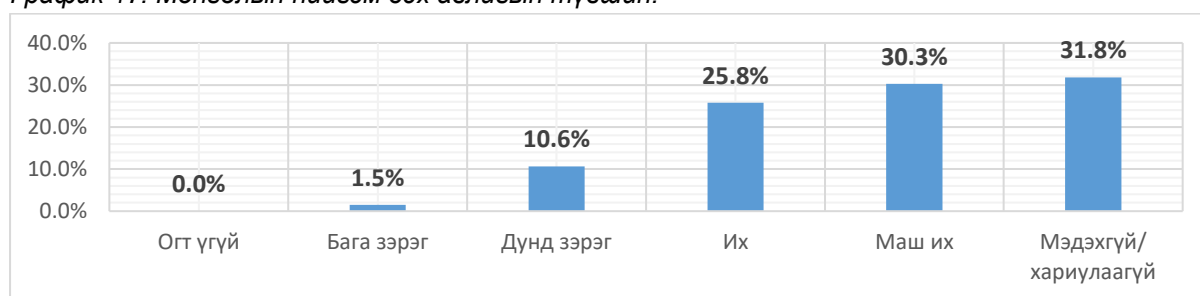
ХОЁР. БУСАД ҮЗҮҮЛЭЛТ

Энэ бүлгийн хүрээнд шүүх, хууль сахиулах байгууллагын хүрээн дэх авлигын үндсэн үнэлгээнээс гаднах бусад үзүүлэлтүүдийн байдлаар авлигын ерөнхий ойлголт, төсөөллийг дэлгэрүүлж гаргаж ирэхийг зорьсон болно.

АВЛИГЫН ЕРӨНХИЙ ТҮВШИН

Судалгааны хүрээнд улс төрийн хүрээгээр хязгаарлалгүй Монголын нийгэм дэх авлигын ерөнхий хандлага, түгээмэл байдлыг шинжээчдээр үнэлүүлэхэд 56.1 хувь нь их болон маш их гэж үнэлсэн байгаа юм.

График 17. Монголын нийгэм дэх авлигын түвшин.

АВЛИГЫН ХҮРЭЭНИЙ ТҮГЭЭМЭЛ БАЙДАЛ

Монголын нийгэм дэх авлигын ерөнхий хандлагын зэрэгцээ цар хүрээгээр нь тодорхойлохыг зорьсон юм. Улс орны авлига ямар түвшинд байгаа нь цар хүрээний тархацтай шууд холбоотой юм. Нийт 11 дэд хүрээнээс 9-д нь 40%-иас дээш авлига “их” болон “маш их” хэмжээнд түгээмэл гэж шинжээчид үнэлсэн юм. Ингэхдээ засгийн газрын хүрээнд авлигын тархалтын үзүүлэлт хамгийн өндөр гарч, удаагаар төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд, улс төрийн намын, УИХ, прокурор, шүүх байгаа бол төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн хүрээнд харьцангуй бага пункттэй гарчээ. Түүнчлэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн “их” болон “маш их” гэсэн үнэлгээний нийлбэр 40.9 хувьтай байгаа нь анхаарал татаж байна.

Хүснэгт 7. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (%).

		Огт үгүй	Бага зэрэг	Дунд зэрэг	Их	Маш их	Σ "их/ маш их"
1	Засгийн газар (яам, агентлаг)	0.0%	3.0%	9.1%	39.4%	47.0%	86.4%
2	Төрийн болон орон нутгийн өмчит, өмчийн оролцоотой ААН	0.0%	3.0%	10.6%	27.3%	48.5%	75.8%
3	Улс төрийн нам	1.5%	6.1%	9.1%	33.3%	42.4%	75.8%
4	Улсын Их Хурал	0.0%	9.1%	4.5%	40.9%	33.3%	74.2%
5	Прокурор	0.0%	4.5%	12.1%	28.8%	43.9%	72.7%
6	Шүүх	0.0%	7.6%	12.1%	27.3%	43.9%	71.2%
7	Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага	0.0%	4.5%	21.2%	30.3%	34.8%	65.2%
8	Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага	0.0%	9.1%	28.8%	25.8%	22.7%	48.5%
9	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.0%	7.6%	31.8%	19.7%	21.2%	40.9%
10	Хувийн хэвшил	12.1%	34.8%	19.7%	12.1%	3.0%	15.2%
11	Төрийн бус байгууллага	22.7%	28.8%	16.7%	1.5%	3.0%	4.5%

Хэрэв индексжүүлж өмнөх оны үзүүлэлттэй харьцуулбал дараах дүр зураг харагдана.

Хүснэгт 8. Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал (индекс).

		2018 оны үнэлгээ	2019 оны үнэлгээ	Өөрчлөлт
1	Төрийн болон орон нутгийн өмчит ААН	3.83	4.36	+0.53
2	Засгийн газар (яам, агентлаг)	4.27	4.32	+0.05
3	Прокурор	4.00	4.25	+0.25
4	Шүүх	4.09	4.18	+0.10
5	Улс төрийн нам	4.28	4.18	-0.10
6	Улсын Их Хурал	4.02	4.12	+0.10
7	Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага	3.84	4.05	+0.21
8	Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага	3.57	3.72	+0.15
9	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.91	3.58	-0.33
10	Хувийн хэвшил	2.75	2.50	-0.25
11	Төрийн бус байгууллага	2.27	2.08	-0.19

АВЛИГЫН ТҮВШИНД НӨЛӨӨЛСӨН ГОЛ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Судалгааны хүрээнд Монгол Улс дахь авлигын түвшинд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаар шинжээчдээс нээлтэй хэлбэрээр асуухад нийт 115 хариулт өгөгдсөнийг нэгтгэн боловсруулахад 24 төрлийн хүчин зүйл дурдагдсан юм. Тэдгээрийн эрэмбэлэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 9. Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлсөн гол нөхцөл байдал.

	Хариулт
1	1. Авилга сүүлийн 5 жилд эрс өссөн. Авилгын түвшин тогтоолт бодит бус юм. 2. Улс орны удирдлага нь олигархийн гар хөл гэмт хэрэгтэнүүд учраас өөрчлөлт гарахгүй
2	1. Авилгажсан нам, 2. Худалдаж авсан албан тушаал, 3. Хүнд суртал, 4. Хуулийн хийдэл, зөрчил, давхцал
3	Rent-seeking behaviour, Төрийн албаны чадавхи, ёс зүй, Resource Curse
4	Авилга авсан гэж үзээд мэдэгдсэн ч ял шийтгэлгүй замхран алга болдог. Нөхөн төлбөр авдаггүй.
5	Авилга УИХ-ын гишүүдийн дунд дэлгэрснээс болоод авилгын нөхцөл байдал муудсан
6	Авилгатай тэмцэх ажил бага зэрэг идэвхижнээс авилга буух хандлагатай байгаа. Гэвч хэрэгжилт нь муу байгаагаас үр дүн сайнгүй байгаа
7	Авилгын мэдээлэл, баримт, тохиолдлуудыг талууд маш их улс төржүүлдэг. Улс төрчид өөрт ашигтай байдлаар нөлөөлөн дэмждэг буюу зогсоодог болсонтой холбоотой
8	Ажил олгогчийн эрх ашиг хязгаарлагдсан. Ажилчдын эрх ашиг дээгүүр тавигдсан. Сул орон тоо, нүсэр бүтцийг бий болгосон. Ажлын бүтээмж үр дүнг тооцохгүй байна.
9	Албан тушаалын томилгоо шударга бус ба чадваргүй төрийн албан хаагчид олширсон.Томилсон даргадаа үйлчилдэг байдал. Ёс зүйгүй хариуцлагагүй байдал газар авсан.
10	Дээд түвшний албан тушаалтнуудын дураараа авирлалт, хуулийн байгууллагын хараат байдал (тэрнээс)
11	Дээд түвшний буюу нам дамжсан бүлэглэл, франкцын үйл ажиллагааны эсрэг нам дотроо томоохон өөрчлөлт <<цэвэрлэгээ>> хийсэн. Дээд түвшинд өөрчлөлт, шинэчлэлт хийж болдгийг олон нийтэд харуулсан.
12	Ёс суртахууны доройтол. Хүмүүжлийн доголдол. Шунал. Эрх мэдлийн төлөө өрсөлдөөн.
13	Ёс суртахууны үнэлэмж, тогтоолт байхгүй
14	Клиенталист сүлжээ, улс төржилт нөлөөлж байна.Томилгоо, тендер авилгатай холбогдож байна.
15	Монгол улсын засаглал тогтворгүй, төр барьж байгаа хүмүүс өөрсдөө авилгад автсан, хуулийн хэрэгжилт байхгүй, гүйцэтгэх, хууль тогтоох, шүүх, хэвлэл мэдээлэл гээд засаглалын бүтцүүдийн чиг үүрэг холилдсон
16	Нийгмийн сэтгэхүй, ёс суртахууны доройтол, дүрэм журам хуулийн хэрэгжилт муу учраас
17	Нэг жилийн хугацаа бүхэл системд онц нөлөөлөөгүй. Хэвэндээ байгаа.
18	Онц өөрчлөлт байхгүй болов уу. Шүүх байгууллага, хууль хэрэгжүүлэх байгууллагуудын томилгоотой холбоотойгоор эрх мэдэл нэг бүлгээс нөгөөд шилжих үйл явж явагдаж байна. Авилга сүртэй ихэсч буураагүй болов уу.
19	ОТ гэрээг өөрчлөх, зардлыг шалгах ажил, мөн санхүүгийн хямрал зэргээс хөрөнгө оруулагчид үндэсний том корпорациуд хуульд нөлөөлөх зорилгоор их хэмжээний авилга өгч байна.
20	Өмнөхөө багасч буй хэдий ч бүр далд хэлбэрт шилжиж байгаа. Тендерийг бүтээж өгсний хувийг бэлнээр авахаас илүүтэй хамааралтай компаниар, санал болгосон компаниар гүйцэтгүүлэх гэх мэт
21	Салбар салбартаа л аливаа зүйл хаалттай шахуу байдагт байх
22	Сүүлийн 1 жилийн дотор яг нөлөөлөөд ихэсгэсэн гэхээсээ илүүтэйгээр аль ч түвшиндөө авлига ер буурахгүй байгаа нь үүсгээд байгаа нөхцөл шалтгаан нь амь бөхтэй оршсоор ялангуяа дээд түвшний авилгын хэрэг шийдэгдэхгүй замхраад байгаатай шууд холбоотой
23	Сүүлийн 20 гаруй жилд зөвхөн 2 намын эрхшээлд хэт автаж, хөгжил бүхэлдээ чөдөрлөгдсөн. Систем гажсан. Эрх баригч нарын нөлөө төр захиргааны бүх шатанд нэвт шингэсэн. Иргэдийн орлого буурч, ядуурал, ажилгүйдэл ихэссэн. Мэдээлэл, далд, ил тод бус. ХНХ хараат байдал дэндүү.
24	Тодорхой бус эрхзүйн орчин

25	Төр засгийнх нь ажлын хоорондын уялдаа холбоо байхгүй, үйл ойлголцол байгаа учраас төрийн албан хаагчид нэгдсэн удирдлагаар хангагдахгүй, тодорхойгүй байдал үүсээд байна.
26	Төр, засгийн эрхийг авахын тулд бүлэглэл үүсгэж, тухайн бүлэглэлийн ямар нэг аргаар мөнгөтэй болохыг урьтал болгодог.
27	Төрийн албаны хүнд суртал, олон дамжлага
28	Төрийн байгууллагад шилэн данс хэрэгжихгүй болсон.
29	Төрийн байгууллагын хүн суртал, олон дарга нарын дамжлага, намын харьяалал
30	Төрийн дээд албан тушаалтнуудын албан тушаалын хүрээнд ажлын байрыг дураараа солих явдал
31	Төрийн дээд болон дунд албан тушаалтнууд хууль хэрэгжүүлдэггүй, нам эвсэл, танил тал, төрөл төрөгсдөө албан тушаалд томилж хамгаалдаг. Хууль эрхзүйн орчин муу
32	Төрийн тогтворгүй байдал, улс төржилт
33	Төрийн тогтолцоо муу
34	Төсвийн зардал ихсэж, төрийн хяналт суларсан
35	Удирдлагын түвшний болон шийдвэр гаргах түвшний хүмүүс зөвхөн хувийн баяжих сонирхолтой учраас
36	Улс төр, бизнесийн бүлэглэл төрийн эрх мэдлийг авсан
37	Улс төрийн буруу тогтолцоо бий болж, хээл хахууль эрх мэдлийг гааршуулсан явдал
38	Улс төрийн сонгууль, томилгоо шударга бус, цалин бага, төрөөс хамаарсан зөвшөөрөл, лиценз их байдгаас шалтгаална.
39	Улс төрийн тогтворгүй байдал
40	Улс төрийн тогтворгүй байдал, Мэдлэг боловсролтой хүмүүс төрийн албыг хаших боломж олгох, Албан тушаалыг мөнгө гэж харах хандлага бий болсон
41	Улс төрийн тогтворгүй байдал, нам, улс төрчдийн улс төрийн сонирхол, төрийн нөөцийг ашиглахыг хүссэн улс төр-бизнесийн бүлэглэл нөлөөлж байна.
42	Хариуцлага тооцож чадахгүй, шалгаад хэрэг үүсгээд хаадаг
43	Хариуцлагагүй байдал, ёс суртахуун, шунал, мөнгөний сонирхол
44	Хариуцлагын тогтолцоо хэт суларсан. Хэн ч хариуцлага хүлээхгүй бийна. Хууль нь оновчтой биш.
45	Хуулийн хэрэгжилт муу. Шийдвэр гаргагчдын муу үлгэр дуурайлал. Шийтгэл ногдуулдаггүй байдал.
46	Хуулийн хэрэгжилт сул. Хяналт тавьдаггүй.
47	Хууль сахиулах, хуулийн хэрэгжилт суларсан. Хууль дээдлэх зарчим алдагдсан. Шүүх засаглал шударга бус шийдвэр гаргадаг. шүүгч нар авилгад өртөх болсон. олон нийтийн хяналт суларсан, давхар хянах зарчим алдагдсан. АТГ ажлаа сайн хийж байгаа.
48	Хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдэл улс төрийн өрсөлдөгч нэг бүлгээс нөгөөд шилжсэн нь авлигын талаарх нөхцөл байдлыг хувийн зүгээс үнэлэхэд хэрэгтэй мэдээллийг нийгэмд цацсан. Гэхдээ энэ нь хэт улс төржих, эцэстээ үр дүн багатай төгсгөлд хүрэх эрсдлийг агуулж байна.
49	Хууль эрх зүйн орчин таатай бус бөгөөд төр хувийн хэвшлийн харилцаа тогтворгүй, нөгөө талаас улс төр тогтворгүй, хууль хяналтын байгууллагын удирдлагын томилгоо нь улс төрөөс хамааралтай.
50	Хүн амын ядуурал, Ажилгүйдэл авилгын үр дүн. Хууль эрх зүйн орчин сул байгаатай холбоотой. Мөн АТГ, Прокурор, Шүүх байгаа авилгын эсрэг тэмцлийг дорвитой хийхгүй байна. Улс төрийн хүрээний авилга, хээл хахууль далд хэлбэрт байгаатай холбоотой.
51	Хэт улс төржин, аливаа ажлыг улс орны эрх ашгийн төлөө бус зөвхөн хэдхэн цөөн бүлэглэлд зохицуулж ажиллаж байгаагаас гэж үзэж байна.
52	Шүүхээр шийдэгдсэн тохиолдол бага. Шалгаж байгаа ч шүүхийн шийдвэр гардаггүй.
53	Эдийн засгийн өсөлттэй гэх боловч эдийн засаг хумигдаж байна. Ихэнх ажил төрийн захиалга, худалдан авалт болж байгаа тул түүнийг дагаад авлига өссөн
54	Эрхзүйн орчин хангалтгүй, ЭХХШ-ийн хууль цоорхой ихтэй. мөрдөн шалгах эрх бүхий албан тушаалтнууд хууль буруу хэрэглэх, нөлөөнд автах нь түгээмэл.

БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧДИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЯВЦАД ЗАРЦУУЛЖ БУЙ АВЛИГЫН ХЭМЖЭЭ

Бизнес эрхлэгчид үйл ажиллагааныхаа явцад өгч буй авлигын үнэлгээг дундаж үзүүлэлт болон хариултын хувиар тооцож үзвэл тусгай зөвшөөрөл авахад, тендерийн шалгаруулалтад ялахад, төсөл хөтөлбөрт хамрагдахад илүү өндөр авлига өгдөг гэжээ.

Хүснэгт 10. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (%)

		<5 хувь	6-10 хувь	11-15 хувь	16-20 хувь	21< хувь
1.	Тусгай зөвшөөрөл авахад	4.5%	15.2%	9.1%	19.7%	28.8%
2.	Тендерийн шалгаруулалтад ялахад	0.0%	24.2%	18.2%	16.7%	27.3%
3.	Төсөл, хөтөлбөрт хамрагдахад	3.0%	25.8%	15.2%	16.7%	18.2%
4.	Хяналт шалгалтаар зөрчил дутагдалгүй гарахад	7.6%	21.2%	9.1%	16.7%	18.2%
5.	Татвараас чөлөөлүүлэх, бууруулахад	7.6%	15.2%	21.2%	13.6%	16.7%
6.	Гадаадаас ажиллах хүч авахад	12.1%	7.6%	18.2%	10.6%	16.7%
7.	Бараа, ажил, үйлчилгээ хүлээлгэн өгөхөд	10.6%	18.2%	13.6%	12.1%	18.2%
8.	Өр төлбөр барагдуулах, иргэний нэхэмжлэл шийдвэрлүүлэхэд	10.6%	15.2%	18.2%	15.2%	7.6%
9.	Зээл авахад	9.1%	27.3%	24.2%	13.6%	7.6%

ХЭЭЛ ХАХУУЛЬД ЗАРЦУУЛСАН МӨНГӨНИЙ ХЭМЖЭЭ

Хээл хахуульд өгч буй мөнгөн дүнг дундаж үзүүлэлт болон хариултын хувиар тооцож үзвэл ашиг сонирхолдоо нийцүүлсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад, шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход, гэмт хэрэг, зөрчлийг нуун дарагдуулахад зэрэгт хамгийн их өгдөг гэж шинжээчид хариулжээ.

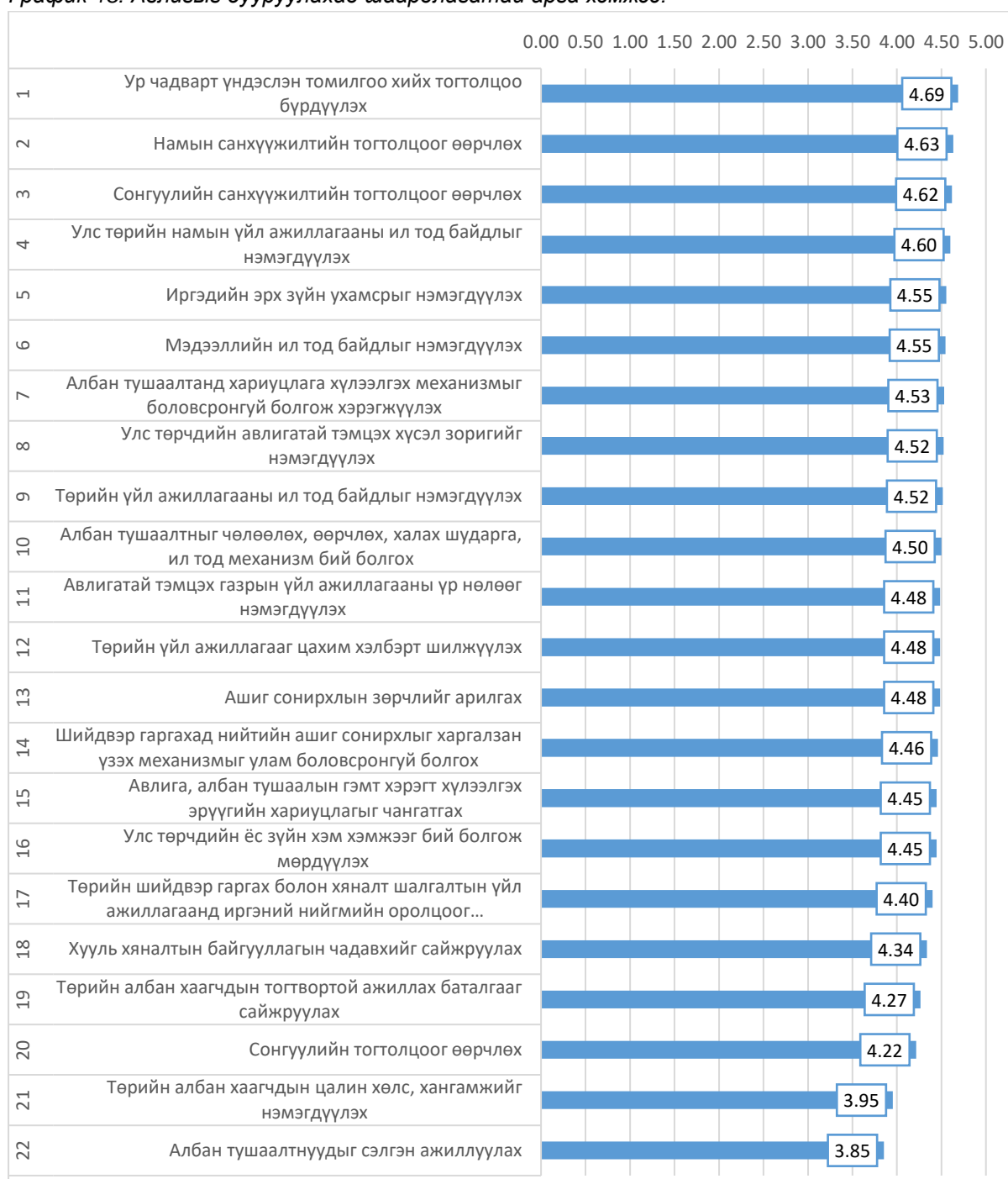
Хүснэгт 11. Бизнес эрхлэгчдээс авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ /зорилгоор/, сая төгрөгөөр.

		<1 сая	1-5 сая	5-10 сая	10-20 сая	20-50 сая	50 сая <
1	Ашиг сонирхолдоо нийцсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад	1.5%	3.0%	4.5%	7.6%	9.1%	50.0%
2	Шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	1.5%	1.5%	4.5%	13.6%	12.1%	40.9%
3	Гэмт хэрэг, зөрчлийг нуун дарагдуулахад	1.5%	6.1%	7.6%	16.7%	10.6%	31.8%
4	Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	4.5%	4.5%	7.6%	16.7%	18.2%	27.3%
5	Эрүүгийн хэрэг үүсгэхэд	6.1%	7.6%	7.6%	13.6%	13.6%	24.2%
6	Тусгай зөвшөөрөл авахад	3.0%	3.0%	9.1%	27.3%	21.2%	21.2%
7	Ажил, албан тушаалд ороход	4.5%	15.2%	15.2%	18.2%	16.7%	13.6%
8	Хуурамч бичиг баримт үйлдэхэд	4.5%	15.2%	10.6%	15.2%	10.6%	12.1%

ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны сэдэвтэй холбогдуулан шинжээчдээс хаалттай хэлбэрээр нийт 21 арга хэмжээний ач холбогдлын талаар асууж үнэлүүлсэн юм. Өгсөн ач холбогдлоор нь эрэмбэлэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

График 18. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ.

ГУРАВ. ШИНЖЭЭЧДИЙН ТАЛААРХ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

График 19. Шинжээчдийн хүйс.

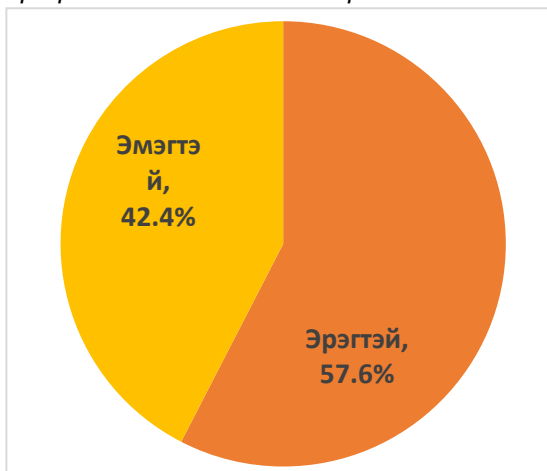

График 20. Шинжээчдийн нас.

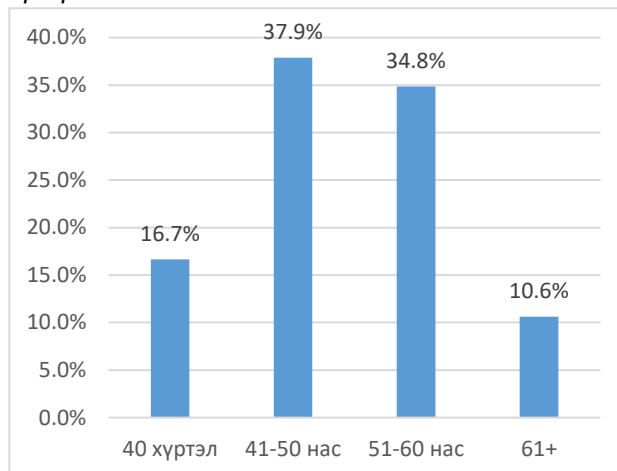

График 21. Шинжээчдийн салбарын харяалал.

ДҮГНЭЛТ

2019 оны шүүх, хууль хяналтын байгууддагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс 3.86 гарлаа. Энэ нь өмнөх оны үзүүлэлтээс 0.18 пунктээр өссөн үзүүлэлт боллоо. Ингэхдээ индексийг бүрэлдүүлэх үндсэн дөрвөн шалгуур бүгд өсч, тус бүр 0.06-оос 0.31 пунктээр нэмэгдсэн. Үүнийг хувьд шилжүүлбэл индекс 3.6%-иар, шалгуурууд 1%-өөс 6%-ийн хооронд өссөн гэж ойлгож болно. Харьцуулахад энэ оны улс төрийн хүрээний үзүүлэлт 0.15 пунктын өсөлттэй 4.08 гарсан. Үндсэн шалгууруудыг бүрэлдэлдүүлэгч дэд үзүүлэлтүүдийн түвшинд ч буурсан тохиолдол цөөн, бараг бүгд харьцангуй жигд өссөн хандлага ажиглагдана.

Авлигын *цар хүрээний* хувьд (+0.06) салбар хүрээ болон байгууллага, институци дахь тархалт, түгээмэл байдлын үзүүлэлтэд өөрчлөлт төдийлөн гараагүй бол шүүх, хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин болон тэдгээрийн авлигын чиглэгдсэн байдлын үнэлгээнд өсөлт гарсан. Ингэхдээ шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, (иргэний, захиргааны, эрүүгийн) хэрэг шүүхэд таслан/хянан шийдвэрлэх үйл ажиллагаан дээр хамгийн их өсөлт гарсан бол түвшний хувьд прокурорын хяналт, эрүүгийн болон захиргааны хэрэг шийдвэрлэх хамгийн өндөр байна. Чиглэлийн хувьд шүүх, дэд бүтэц, хууль сахиулахад хамгийн өндөр өсөлт гарсан бол түвшний хувьд уул уурхай, шүүх, төрийн алба, дэд бүтэц, хууль сахиулах тэргүүлж байна.

Авлигын *хэлбэрийн* шалгуур дээр хамгийн их өсөлт гарсан (+0.31). Ингэхдээ авлигын хэлбэр болон бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын үнэлгээн дээр нилээд хэмжээний өсөлт гарсан. Түвшний хувьд авлигын хэлбэр болон хууль бус нөлөөллийн хэлбэр хамгийн өндөр үнэлэгдсэн. Ажил албан тушаал томилох, албан тушаал, эрх мэдлээ урвуулах, хэтрүүлэх, шан харамж авах, ашиг сонирхолдоо нийцсэн эсвэл захиалгаар шийдвэр гаргах, гаргуулах, хээл хахууль өгөх, авах, зуучлах явдал авлига, хээл хахуулийн хамгийн хамгийн чухал хэлбэр байсаар байна. Хууль бус нөлөөллийн хувьд төрөл бүрийн хэлхээ холбоог ашиглах үндсэн хэлбэр болохын зэрэгцээ дарамт, шахалт үзүүлэхийн үзүүлэлт эрс өсч тэргүүлэх зэрэгт үнэлэгдсэн. Бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын хувьд “хууль сахиулахын хүрээн дэх авлига илүү далд хэлбэрт шилжсэн”, “улс төрчид шүүгч/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн” болон “эрхшээлдээ оруулсан” гэж үзэх байр суурь голлож байна.

Шүүх, хууль сахиулах байгууллагын хүрээн дэх авлигын *шалтгаан нөхцлийг* (+0.14) бүрэлдүүлэгч шалгууруудын хувьд өсөлт бага хэмжээнд гарсан. Авлигад нөлөөлөх хүчин зүйлсийн дунд нэгдүгээрт албан тушаалын томилгоо, удаагаар хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц, үүн дахь ашиг сонирхлын зөрчил, цаашлан намын болон сонгуулийн санхүүжилтийн механизм, УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хянах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил болон улс төр-бизнесийн бүлэглэлүүдийн нөлөөлөл шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил голлох үүрэг гүцэтгэж байгаа бол салбар дахь алдаа доголдлын дунд төрийн албан хаагчийн ур чадварын дутмаг байдал, хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал, албан хаагчийн ёс зүйн доголдол, албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж, хүнд суртал, аливаа ил тод бус байдал хамгийн сөргөөр үнэлэгдсэн байна. Хүрээллүүдийн нөхцөл байдлын хувьд төдийлэн өөрчлөлт гараагүй ба нам тойрсон болон нам дамнасан хүрээллүүдийн зэрэгцээ бизнесийн болон нэг хүнийг тойрсон хүрээллүүд хамгийн түгээмэлд тооцогдож байна.

Авлигын хор уршгийн хувьд (+0.23) улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан, Монгол Улсын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан гэсэн дэд үзүүлэлтүүд нилээд өссөн. Түвшний хувьд иргэдийн хууль сахиулах байгууллагад итгэх итгэл буурсан, хуулийн хэрэгжилт суларсан, ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан, төрийн албаны чадавхи суларсан, шударга ёс алдагдсан зэрэг хамгийн ноцтойд үнэлэгдэж байна. Түүнчлэн авлигын замаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын үнэлгээн дээр нилээд өсөлт гарсан.